

ศิวราตรี : วันแห่งความรักของชาวเบงกอลตะวันตก

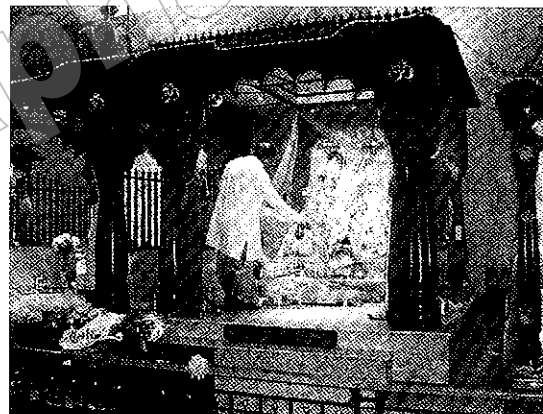
ศุภรางค์ อินทรารุณ, Ph.D.

ภาพที่ ๑ พระศิวะ (Narain, n.d.)

ภาพที่ ๒ พระศิวะ พระนางปารวตี และพระคณศ
(Background Information for Teachers, c1997)

ภาพที่ ๓ การประกอบพิธีบูชาพระศิวะในเทศกาลศิวราตรี (Shivratri Celebration at GHS, n.d.)

อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

และเป็นที่นั่งถือสูงสุดของชาวเบงกอลคู่กับ
เจ้าแม่กาลีหรือพระนางปารวตี

พระนามของพระศิวะแปลว่าเป็น
สirimงคล และยังมีอีกหลายพระนาม เช่น
คังกร มหศ นีลกันฐ์ คัมภู โกลาเสศวร
อูมานาถ เป็นต้น บางทีก็เรียกว่า มหาเทพ
คือเทพผู้ยิ่งใหญ่ แต่คนไทยมักเรียกว่า พระ
อิศวร

บางคนถือว่าพระศิวะคือปรมาตมัน
หรือพรหม ซึ่งเป็นความเชื่อที่ปะปนกันระหว่าง
พระศิวะกับพระพรหม แต่คนส่วนใหญ่จะถือว่า
พระศิวะคือเทพคนละองค์กับพระพรหม เป็น
เทพที่มีความเมตตากรุณาต่อผู้ที่นับถือ และ
ประทานพรให้ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ผู้ที่ศรัทธา
ในพระองค์อย่างสูงสุดถือว่าพระองค์ทรงเป็น
โยคนาถ คือเจ้าแห่งโยคะ ซึ่งนำผู้บำเพ็ญตบะ
ด้วยความเพียรไปสู่ความหลุดพ้น หมายความว่า
พระองค์ทรงเป็นทั้งศาสดาผู้สอนเส้นทางสู่
จุดหมาย และตัวจุดหมายคือความหลุดพ้น
และด้วยเหตุนี้พระองค์จึงมีอีกพระนามหนึ่งว่า
อาทิกูร หรือครูสูงสุดของพวกสันยาสิน ผู้
บำเพ็ญเพียรเพื่อสละโลกนี้โดยมีความประสงค์
จะไปรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระผู้เป็นเจ้า หรือ
บรรลุความหลุดพ้นในศาสนาพราหมณ์

พระศิวะนี้กล่าวกันว่าทรงเป็นเทพที่
มีผู้นิยมบูชากันมากที่สุด ในหมู่นับถือศาสนา
พราหมณ์ในอินเดีย มักมีผู้สวดสรรเสริญใน
ฐานะที่ทรงเป็นเทพผู้มีพระทัยกว้างขวางไม่มี
ที่สิ้นสุด ประทานพรแก่ทุกผู้ทุกนามที่ปรารถนา
เชื่อกันว่าใคร ๆ ก็สามารถทำให้พอพระทัยได้

ง่าย โดยประกอบพิธีพื้น ๆ ที่ไม่ยากนัก ส่วน
เทพองค์อื่นเป็นเทพที่เอาพระทัยยาก เช่น
พระวิษณุผู้ไม่สนพระทัยในพิธีรีตองใด ๆ
นอกจากความศรัทธาและจงรักภักดีอย่างเต็ม
เปี่ยมจากสาวกเท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่กระทำได้
ยากกว่า จึงมีผู้นิยมนับถือน้อยกว่าพระศิวะ
นอกจากนี้ผู้ที่นับถือเทพองค์อื่นที่มีความสัมพันธ์
กับพระศิวะ เช่น เจ้าแม่กาลีชายาของพระศิวะ
หรือพระคเณศโอรสของพระองค์ ก็จะต้อง
นับถือพระองค์ไปด้วยโดยอัตโนมัติ

ตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระศิวะ
เหล่านี้แพร่หลายอยู่ทั่วไปในศิลปะ วรรณคดี
และวัฒนธรรมของอินเดีย ไม่เฉพาะแต่ใน
เบงกอล เครื่องประดับพระองค์ที่ทรงสวมใส่
และอาวุธต่าง ๆ ที่ทรงถือก็ล้วนแล้วแต่ได้รับ
การตีความหมายให้เป็นสัญลักษณ์ในศาสนา
พราหมณ์

จันทร์เสี้ยวที่ประดับบนพระเมาลี
หมายถึงพระองค์เป็นผู้ทรงเอาชนะกาล คำว่า
กาลในภาษาสันสกฤตหมายถึงทั้งเวลาและ
ความตาย และพระองค์ก็ทรงเอาชนะได้ทั้งสอง
อย่าง เหตุที่ดวงจันทร์เป็นสัญลักษณ์แทนเวลา
ก็เพราะปฏิทินสมัยโบราณเป็นระบบจันทรคติ
เถ่าถ่านที่ใช้ดูได้พระองค์หมายถึงการตัดความ
ผูกพันและความสุขทางโลก และการที่พระองค์
ทรงใช้พินหรืองูเห่าพันพระศอกเครื่องประดับ
ก็เพราะงูเห่า หรือนาค หมายถึงความเจริญพันธุ์
และพลังอำนาจ อีกทั้งพระองค์ไม่ทรงเห็น
ความแตกต่างระหว่างงูกับเครื่องประดับอันมี
ค่าใด ๆ

เทวรูปพระศิวะมักมี ๔ กร เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นเทพเจ้าซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์ พระหัตถ์ทั้งสี่ของพระองค์ถือวัตถุต่าง ๆ โดยทั่วไปในพระหัตถ์ขวามือทรงถือตรีศูลซึ่งเป็นอาวุธที่ทรงใช้พิฆาตอสูร แต่บางครั้งก็ทรงถือขมรु คือกลองใบเล็ก ๆ ซึ่งน่าจะหมายถึงจังหวะชีวิต เพราะกลองนี้สร้างชีวิตให้เกิดขึ้นในขณะที่ส่งเสียงสั่นสะเทือนเคลื่อนไหวไปในจักรวาล พระหัตถ์ขวาล่างอยู่ในท่าประทานพร ซึ่งหมายความว่ามวลมนุษยชาติจะได้รับความคุ้มครองจากภัยพิบัติในพระหัตถ์ซ้ายบนทรงถือดวงไฟซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเทพและเป็นทิพย์ การที่ถือว่าไฟเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นทิพย์มีเหตุผลคือ ไม่ว่าเราจะถือตะเกียงหรือเทียนควาลงอย่างไรก็ตามเปลวไฟจะชี้ขึ้นสู่สวรรค์เสมอ นอกจากนี้ไฟยังเผาไหม้ความชั่วร้ายและความไม่บริสุทธิ์ และเป็นเครื่องส่องทางให้แสงสว่างแก่เรา เป็นสัญลักษณ์ของความรู้จัดความโง่เขลาอีกด้วย ส่วนพระหัตถ์ซ้ายล่างที่ชี้ลงที่พระบาทก็ราวกับจะบอกให้มนุษย์ลุกขึ้นและมีความตื่นตัว

ลูกประคำที่สวมพระศอกของพระองค์หมายถึงกาลเวลาทั้งหมด คืออดีต ปัจจุบัน และอนาคต

รอย ๓ รอย ซึ่งมักจะปรากฏบนพระนลาฏ หรือหน้าผากของพระองค์หมายถึงความเป็นเทพเจ้าผู้สร้าง ผู้รักษา และผู้ทำลายอยู่ด้วยกัน ในขณะที่ทำพิธีบูชาพระศิวะ ผู้ทำพิธีเป็นจำนวนมากจึงมักนิยมใช้ผงจันทน์หรือเถ้า

ศักดิ์สิทธิ์ขีดเป็นรอย ๓ รอยบนหน้าผากของตนเอง

ใต้พระบาทของพระองค์มีอสูรที่ถูกพระองค์เหยียบจนแหลกเหลว ซึ่งก็อาจจะเป็นสัญลักษณ์หมายถึง ความยึดติด ความทะนงตน ความหลงลืม และลักษณะที่ไม่ดีต่าง ๆ ของคนเรา ซึ่งควรจะถูกขจัดให้หมดสิ้น

พระภูษาที่ปลิวไสวของพระองค์ให้ความรู้สึกว่าเป็นปรมาจารย์ทางจิตวิญญาณ พระองค์ได้รับอีกพระนามหนึ่งว่า หนักราช แปลว่าเจ้าแห่งการร้ายรำ ทำร้ายของพระองค์ล้วนเป็นสัญลักษณ์หมายถึงการเกิดและการดับ การสร้างและการเสื่อมสลาย การเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหว อันเกิดขึ้นตลอดเวลาเพราะเป็นกฎของจักรวาล และอีกประการหนึ่ง ไม่มีผู้ใดสามารถแยกผู้ร้ายรำออกจากการร้ายรำได้ เช่นเดียวกันก็ไม่มีผู้ใดสามารถแยกพระผู้เป็นเจ้าออกจากสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นมาได้

กาลเวลาเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่างและมองไม่เห็น เหตุนั้นพระศิวะซึ่งได้รับอีกพระนามหนึ่งว่า มหากาล จึงทรงสำแดงพระองค์ในรูปของศิวลึงค์เพื่อให้มวลมนุษยชาติตระหนักถึงกาลอันเป็นนิรันดร์ ดำนานหรือเทพนิยายเกี่ยวกับพระศิวะและศิวลึงค์มีมากมายส่วนใหญ่อยู่ในคัมภีร์ปุราณะ ซึ่งเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของชาวอินเดียโบราณสมัยหลังพระเวท มี ๑๘ คัมภีร์ เป็นที่รวมของเรื่องเล่า ดำนาน นิยายปรัมปรา และพงศาวดารต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับที่มาของศิวราตรีเช่นกัน

เวทบทง เม เขารูสกหวและกระหายนาทรมาน มากจนนอนไม่หลับทั้งคืน และเมื่อนึกถึงภรรยา

มพรานผุหนงเทยเวลาสทว เบ เนบาตลอดวน จนเหนื่อยอ่อนแต่ก็ไม่ได้สัตัวเลยสักตัวเดียว

ในคัมภีร์ศิวปุราณะ มีตำนานเกี่ยวกับ
ศิวลึงค์และศิวราตรีกล่าวไว้ดังนี้

ครั้งหนึ่งพระพรหมกับพระวิษณุ
เทพเจ้าสูงสุดอีกสองพระองค์ได้เถียงกันว่าใคร
เป็นใหญ่กว่า พระพรหมตรัสว่าพระองค์เป็น

เป็นเครื่องบูชาอยู่บนยอดเสาที่มีเปลวไฟลุกอยู่
นั้น พระพรหมไม่ทรงทราบว่ายอดเสานั้นอยู่ที่
ไหนเลยตัดสินพระทัยเลิกค้นหา และถือเอา
ดอกเดยหอมเป็นพยาน ทันใดนั้นพระศิวะก็ทรง
พระพิโรธและปรากฏพระองค์ขึ้น ทรงลงโทษ

๑๐

พรานซึ่งอยู่บนต้นไม้รู้สึกกลัวมาก ได้แต่นั่ง
ตัวแข็งและหลับไม่ลงตลอดคืน จึงเดินไป
ทิ้งลงมาข้างล่างเพราะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ส่วนเสื่อ
ก็นั่งคุมเชิงอยู่อย่างนั้นทั้งคืน ได้ต้นไม้ไม่มี
ศิวลึงค์ประดิษฐานอยู่ พระศิวะจึงทรงยินดี
มากที่พรานผู้นั้นบำเพ็ญพรตอดอาหารและ
ประกอบพิธีบูชาโดยไม่รู้ตัว เสื่อก็มีส่วนช่วย
ให้พรานทำเช่นนั้น พระองค์จึงทรงประทาน
พรให้ทั้งพรานและเสื่อ บรรลุความหลุดพ้น
จากโลกนี้

อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า ครั้งหนึ่งเมื่อ
พระศิวะทรงดูดกลืนสรรพสิ่งในโลกทั้งหลาย
เข้าไปในพระองค์จนไม่มีอะไรเหลือนอกจาก
ความมืด พระนางปารวตีได้ทรงประกอบพิธี
บูชาพระองค์ ด้วยความภักดีอย่างยิ่งขว
พระศิวะ หรือปรเมศวรทรงปลาทปล้มกับการ
บูชาของพระนางมากและประทานพรแก่
พระนางว่าจะประทานทุกสิ่งตามที่ขอ พระนาง
ก็ทรงขอให้ปลดปล่อยสรรพสิ่งเหล่านั้น และ
ขอพรเผื่อแม่แก่สรรพสัตว์ไว้อีกว่า ต่อไป
อนาคตผู้ใดก็ตามที่บูชาพระองค์ด้วยความ
ศรัทธาในวันศิวราตรี ผู้นั้นจะได้รับพรจาก
พระองค์และได้รับอิสรเสรีอย่างสมบูรณ์ จึง
เป็นต้นเหตุให้ชนทั้งหลายสามารถขอพรจาก
พระองค์ได้โดยง่ายในเวลาต่อมา

ยังมีอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงสัตว์ว่า
ในโบสถ์พระศิวะแห่งหนึ่งในคืนศิวราตรี ไฟ
ตะเกียงที่บูชาพระศิวะกำลังริบหรี่ลงใกล้จะมอด
เต็มที พอดีมีหนูตัวหนึ่งคาบเหยื่อมาสัมผัส

เต็มแรง เหยื่อก็ถูกไฟเผาทำให้ไฟลุกโผลงขึ้น
และสว่างไสวไปทั่วแทนที่บูชา พระศิวะทรง
ยินดีมากที่หนูทำเช่นนั้น จึงประทานพรให้หนู
กลายเป็นราชาสุรที่มีชื่อเสียงมาก ชื่อว่า
มหาพลิ

การบูชาพระศิวะที่เรียกว่าศิวราตรี
ไม่ได้มีปีละครั้งเดียว ในคัมภีร์ศกัณท์ปุราณะ
กล่าวว่า ศิวราตรีมีถึง ๔ ชนิด

ชนิดแรกคือ นิตยศิวราตรี บูชาได้
ทุกคืนทุกวันอย่างสม่ำเสมอ

ชนิดที่สองคือ มาสศิวราตรี บูชา
ในคืนวันแรม ๑๔ ค่ำ คือในวันเดือนดับของ
ทุกเดือน

ชนิดที่สามคือ มาฆประณมาทศิวราตรี
บูชาตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำของเดือนมาฆะ แล้ว
ในคืนแรม ๑๔ ค่ำจึงบูชาตลอดคืน

ชนิดที่สี่คือ มหาศิวราตรี บูชาเฉพาะ
ในคืนวันแรม ๑๔ ค่ำเดือนมาฆะเท่านั้น ชนิด
นี้คือชนิดที่ยังปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป

ในปัจจุบัน ประเพณีบูชาในเทศกาล
มหาศิวราตรีเป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติกันทั่วไป
ในประเทศอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐ
อุตตรประเทศ และเป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งในหมู่
ปราชญ์ชาวคัมภีร์หรือแคะเมียร์ ประเพณีนี้
โดยทั่วไปฉลองกัน ๑๕-๑๖ วัน ตั้งแต่ข้างแรม
คือกฤษณปักษ์ไปจนถึงข้างขึ้นคือศุกลาปักษ์
ถัดไป แต่ส่วนที่เป็นพิธีอภิเษกสมรสของ
พระศิวะกับพระนางปารวตีจะประกอบพิธีบูชา
ใน ๔ วันสุดท้ายติดต่อกัน

การบำเพ็ญพรตในเทศกาลศิวราตรี
นี้เรียกว่า ศิวราตรีพรต ผู้ศรัทธาจะต้องอดอาหาร
อดน้ำ อดนอน และประกอบพิธีบูชาอย่าง
เคร่งครัดเพื่อให้พระศิวะประทานพรให้ การ
บำเพ็ญพรตในเทศกาลศิวราตรีเป็นมงคลอัน
สำคัญที่สุดประการหนึ่งที่มีศรัทธาต่อพระศิวะ
จะพึงปฏิบัติ เป็นที่เชื่อกันว่า ถ้าเราบำเพ็ญพรต
ด้วยความภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าอย่างขยัน
จะได้รับพรจากพระองค์โดยไม่ต้องเคลือบ
แคลงสงสัย ด้วยเหตุนี้ประชาชนชาวอินเดีย
จึงประกอบพิธีบูชาในเทศกาลศิวราตรีกัน
ตลอดมาแต่โบราณและก็จะปฏิบัติกันต่อไป

พิธีมักทำกันตอนกลางคืน ในคืนที่
ถือกันว่าเป็นคืนศักดิ์สิทธิ์ ผู้ศรัทธาจะประกอบ
พิธีกรรมบูชาพระศิวะ เพราะเชื่อกันทั่วไป
ในอินเดียว่า ในคืนนี้ พระศิวะซึ่งมีอีกพระนาม
หนึ่งว่า นักราช หรือเจ้าแห่งการร้ายรำ จะ
ร้ายรำด้วยท่ารำที่เรียกว่า ตาณฑพ ซึ่งเป็น
สัญลักษณ์หมายถึง การสร้างโลกในระยะเริ่มแรก
การรักษาโลก และการทำลายล้างโลกของ
พระองค์ผู้ทรงเป็นเทพเจ้าสูงสุด พิธีกรรมที่
สำคัญที่สุดในประเพณีศิวราตรีได้แก่การสร
งน้ำทำความสะอาดศิวลึงค์ เรียกว่าอภิเชก การ
สร่งน้ำนี้จะทำกันตลอดคืน เพราะเชื่อกันว่า
ในยามนี้พระเป็นเจ้าจะประทานพรแก่สรรพ
สัตว์ทั้งหลายในรูปที่ไม่มีตัวตน เหตุนี้จึงใช้
ศิวลึงค์เป็นเครื่องหมายของความไม่มีตัวตนนั้น
นอกจากการสร่งน้ำผู้ศรัทธาจะบำเพ็ญพรตอุทิศ
ถวายพระศิวะ เนื่องจากทรงเป็นผู้ทำลายบาป
และความชั่วร้าย คืนนี้เรียกว่าคืน ศิวมัย แปล

ว่าคืนที่เราจะระลึกถึงพระศิวะในฐานะเทพเจ้า
สูงสุดแห่งจักรวาล พระองค์ทรงพระเมตตาคุณ
ทรงลงทัณฑ์ด้วยความเมตตากรุณาและเพื่อ
ประโยชน์แห่งมวลมนุษย์เท่านั้น คืนอันยิ่งใหญ่
นี้เป็นคืนที่พระองค์ทรงปลดปล่อยโลก พระองค์
ทรงกลืนพิษและบาปทั้งปวงเพื่อช่วยชีวิต
มนุษยชาติ ตลอดคืนอันศักดิ์สิทธิ์นี้ผู้ศรัทธา
จะอดอาหาร ทำสมาธิ สวดสวดมนต์ และ
ร้องเพลงสรรเสริญพระคุณพระองค์ผู้ปลดปล่อย
โดยเชื่อกันว่า ในคืนนี้พระองค์จะประทานพร
อย่างล้นเหลือ เพราะสิ่งใดก็ตามที่มีผู้สวด
ด้วยความภักดีอันแรงกล้าจะทำให้พระองค์พอ
พระทัยได้ทั้งสิ้น

ศิวลึงค์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระองค์
คือรูปสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ไม่เป็นรูป ในคืนศิวราตรี
จะได้รับการบูชาด้วยประทีปสว่างไสว เป็น
สัญลักษณ์ขององค์พระเป็นเจ้าผู้เริ่มลทิน
บริบูรณ์ด้วยคุณธรรมและความสุขสมบูรณ์
เมื่อพระศิวะได้รับการบูชาศิวลึงค์จะกลายเป็น
กระจกสะท้อนจิตวิญญาณ เป็นบัญชาของ
จักรวาลซึ่งเปิดให้สาวกได้สัมผัสกับองค์พระ
เป็นเจ้าพระองค์เดียวผู้ทรงความบริสุทธิ์ยิ่ง
ในบางท้องถิ่นพิธีศิวราตรีกระทำในโบสถ์
พราหมณ์ หลังจากอดอาหารมา ๑ วัน กับ
๑ คืน เหล่าสตรีจะไปโบสถ์โดยถือภาชนะ
ทองแดง ใส่นมผสมกับน้ำ และหิ้วตะกร้าไป
ด้วย ในตะกร้ามีใบมะตูม ผลมะตูม ดอกไม้
ผลไม้อื่น ๆ และตะเกียง เมื่อไปถึงโบสถ์จะ
สร่งน้ำเทารูปพระศิวะด้วยนมผสมกับน้ำที่
เตรียมมา และทำพิธีบูชาโดยถวายผลไม้และ

และความชั่วร้าย คืนนี้เรียกว่าคืน ศิวมัย แปล

เตรียมมา และทำพิธีบูชาโดยถวายผลไม้และ

ดอกไม้เหล่านั้น หลังจากทำพิธีบูชาเสร็จก็
กลับบ้าน และเริ่มรับประทานอาหารโดย
รับประทานผลไม้ก่อน

ในเบงกอลตะวันตกประเพณีใน
เทศกาลนี้อาจถือเป็นประเพณีของชุมชน
เพราะชนทุกชั้นนิยมประกอบพิธีกันทั่วไป
มีการเฉลิมฉลองและมีการออกร้านอย่าง
สนุกสนาน ในเทศกาลนี้ทั้งสตรีที่มีสามีแล้ว
และยังไม่มีสามีจะประกอบพิธีบูชาด้วยความ
ศรัทธาและเชื่อมั่น เพราะพระนางปารวตีได้
ชื่อว่า เคารา (สันสกฤตเรียกว่า เคารี) ซึ่งตีความ
กันว่าผู้ประทานสามีที่ดี ความสุขในชีวิตสมรส
และชีวิตสมรสที่ยาวนานและอุดมสมบูรณ์
เหล่าสตรีสาวจะตั้งหน้าตั้งตาคอยวันนี้ และ
เมื่อถึงวันนี้ก็จะบำเพ็ญพรต อดอาหาร และ
ประกอบพิธีบูชาพระศิวะอย่างเคร่งครัด ด้วย
เชื่อกันว่าพระองค์จะประทานสามีที่ดีมาให้
สตรีเหล่านี้มักไปออกันอยู่บริเวณที่น้ำที่เป็น
ที่บูชาที่เรียกว่า นากู เพื่อลงอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์
ในแม่น้ำคงคา พร้อมทั้งสวดมนต์ขอพรคือ
ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ และเพื่อให้ได้สามี
ที่ดี ตามปกติเทศกาลมหาศิวราตรีจะฉลอง
ก่อนเทศกาลโหลิประมาณ ๑๔-๑๕ วัน (ตาม
ปฏิทินเบงกอลเทศกาลโหลิฉลองในวันเพ็ญ
เดือนใจตระ ปกติอยู่ในเดือนมีนาคม) การ
เตรียมงานจะเริ่มก่อนการฉลองประมาณ ๑๐ วัน
ประชาชนจัดบ้านใหม่ ซื่อเสื้อผ้าใหม่ จัด
เตรียมอาหารดี ๆ บางทีก็มีการเล่นแบบโบราณ
ที่ใช้เปลือกหอย และตระเตรียมพิธีการต่าง ๆ

ในวันแรม ๑๓ ค่ำ เป็นการเริ่มพิธี
อภิเษกสมรสของพระศิวะกับพระนางปารวตี
ซึ่งเป็นวันเริ่มต้นพิธีมหาศิวราตรีจริง ๆ เรียกว่า
วันเตรส (แปลว่า ๑๓) ทั้งครอบครัวจะตื่นแต่
เช้ามีด และเตรียมประกอบพิธีกรรมโดยการ
ทำความสะอาดห้องที่ทำพิธีซึ่งเรียกว่าห้องบูชา
และนำเทวรูปพระคณศ พระศิวะ และพระ
นางปารวตี มาตั้งไว้กลางห้อง จุดธูปและตาม
ประทีปไว้ข้างหน้าเทวรูปเหล่านั้น และทำ
สมาธิถวายพระศิวะผู้เป็นสัญลักษณ์ของความ
เป็นสิริมงคลสูงสุด ผู้ทรงอยู่ในรูปของศิวลึงค์
อันศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่ามหาลึงค์ อันประดับประดา
ด้วยพวงมาลัยดงามหลากสี ผู้เข้าพิธีซึ่งมัก
เป็นสตรีจะอดอาหารตลอดวัน บางคนอดถึง
๓๖ ชั่วโมง แต่บางครั้งอาจจะรับประทานผลไม้
แทนอาหารหลักได้

ประชาชนในเบงกอลตะวันตกจะ
ประกอบพิธีศิวราตรีด้วยความศรัทธาอย่างสูง
ผู้ที่มีความศรัทธาสูงสุดจะหุงหาอาหารในวัน
สุกดิบก่อนพิธี ๑ วัน และนอนบนที่นอนที่ทำ
ด้วยฟาง ในวันศิวราตรีจะอดอาหารตลอดวัน
และปั้นรูปศิวลึงค์ขึ้น ๔ รูป ด้วยดินจากแม่น้ำ
คงคา ในคืนนั้นจะนำเครื่องบูชาไปสังเว
ศิวลึงค์เหล่านี้ ๔ ครั้งตลอดคืน เรียกว่า ๔
ประหาร (บางท้องถิ่นเรียกว่า ยาม) ประหาร
หนึ่งเป็นชื่อเรียกระยะเวลาเท่ากับ ๓ ชั่วโมง
ในประหารแรกหรือ ๓ ชั่วโมงแรกจะนำน้ำนม
ไปสรงศิวลึงค์รูปหนึ่ง ในประหารที่สองจะนำ
นมเปรี้ยวไปสรงศิวลึงค์อีกรูปหนึ่ง ในประหาร

ที่สามจะนำเนยใสที่เรียกว่า ฉี ไปทรงสิวลึงค์
อีกรูปหนึ่ง และในประหารที่สี่จะนำน้ำผึ้งไป
ทรงสิวลึงค์อีกรูปหนึ่ง ในขณะที่ทรงน้ำจะ
ท่องบ่นคำบูชาพระศิวะไปด้วยว่า “โอมุ นมะ
ศิวาย” ซึ่งเรียกว่า ปัญจาภรณ์มนตร์ แปลว่า
บทสวด ๕ พยางค์ ผู้ศรัทธาจะต้องอดนอน
ตลอดคืน รุ่งเช้าจะสวดมนตร์บูชาพระศิวะ ว่า
“โอมุ นมะ ศิวาย” และบทสวดอื่น ๆ ต่ออีก
อย่างตั้งอกตั้งใจด้วยความศรัทธาและภักดี
ฟังพราหมณ์สาธยายมนตร์บูชาพระศิวะ นำ
อาหารไปเลี้ยงพราหมณ์ ถวายเครื่องทักษิณา
อันได้แก่เครื่องสังเวทและเงินแด่พราหมณ์ หลัง
จากนั้นจึงเริ่มรับประทานอาหาร

ส่วนชาวเบงกอลทั่วไปมักประกอบ
พิธีบูชาพระศิวะเนื่องในเทศกาลศิวราตรี
โดยการสงวนน้ำสิวลึงค์ด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบ
ด้วยปัญจกาวยะ คือผลิตผลทั้งห้าที่ได้จากวัว
ได้แก่ นม นมเปรี้ยว เนยใสที่เรียกว่า ฉี
ปัสสาวะ และมูลวัว ต่อจากนั้นจะนำอาหาร
๕ ชนิดที่จะนำไปสู่ความเป็นอมตะร่วมกับ
พระผู้เป็นเจ้าของไปสังเวทสิวลึงค์ ได้แก่ นม
เนยใส นมเปรี้ยว น้ำผึ้ง และน้ำตาลอ้อย
พร้อมทั้งผลไม้ ๒ ชนิด ได้แก่ รัตตุนระ คือ
ลูกตำโพง และชาติ คือลูกจันทน์ เพราะผลไม้
เหล่านี้แม้ว่าจะมีพิษก็เป็นผลไม้ศักดิ์สิทธิ์
ประจำพระองค์พระศิวะ นอกจากนี้สิ่งที่ขาด
ไม่ได้คือโอมะตุม โอมะตุมเป็นโอมที่ศักดิ์สิทธิ์
มากเพราะกล่าวกันว่าพระนางลักษมี เทวีแห่ง
โชคลาภประทับอยู่ในนั้น (ปัจจุบันแม้ใน

เมืองไทยก็จะเห็นพราหมณ์ทำพิธีต่าง ๆ ที่
ประกอบด้วยโอมะตุมอยู่ทั่วไป) การสังเวทนี้
กระทำในโบสถ์พราหมณ์ที่เรียกว่าเทพมนเทียร
เฉพาะมนเทียรซึ่งเป็นที่ประทับของพระศิวะ
(ผู้เขียนเคยถามเพื่อนชาวเบงกอลว่ามณฑลกับ
มนเทียรต่างกันอย่างไร ทั้งที่เป็นที่ประทับของ
เทพเจ้าเหมือนกัน เขาตอบว่ามณฑลหลังเล็ก
แต่มนเทียรหลังใหญ่ และมณฑลมักเป็น
สิ่งก่อสร้างชั่วคราวที่สร้างขึ้นในพิธีบูชาต่าง ๆ
ตามเทศกาล แต่มนเทียรเป็นสิ่งก่อสร้างถาวร
เหมือนวัดของไทย) ในเทพมนเทียรทั่วไปใน
เบงกอลจะมีคนมาตีระฆัง ท่องบ่นบทสวด
“โอมุ นมะ ศิวาย” และบทสวดอื่น ๆ และ
ถวายเครื่องสังเวทสิวลึงค์ เสร็จแล้วจะกลับบ้าน
และเลิกอดอาหาร เมื่อเลิกอดอาหารจะรับ
ประทานอาหารหนัก ประกอบด้วยผลไม้ทั้ง
ชนิดเปลือกอ่อนและแข็ง ถั่ว มันฝรั่ง และ
ขนมที่ทำจากข้าวกล้ายแป้งจี โดยจะเชิญเพื่อน
บ้านมาร่วมรับประทานอาหารอันโอชะมื้อนี้ด้วย

ในตำบลกาลีฆาฏ ทักษิณเศศวร และ
ตาราปัฐ รัฐเบงกอลตะวันตก ผู้คนจะฉลอง
เทศกาลศิวราตรีกันด้วยความกระตือรือร้น
และจัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่มาก ใน
วันแรม ๑๔ ค่ำที่เรียกว่า ศิวจตุรทสี แปลว่า
วันแรม ๑๔ ค่ำแห่งพระศิวะ ชาวเบงกอล
ในตำบลเหล่านี้จะอดอาหารทั้งวัน และไม่
ดื่มน้ำแม้แต่หยดเดียว การประกอบพิธีบูชา
เป็นสิ่งสำคัญ แต่การอดอาหารสำคัญกว่า ใน
ตอนกลางคืนจะอดนอนทั้งคืน และประกอบ

พิธีบูชาทุก ๓ ชั่วโมง วันรุ่งขึ้นจะรับประทาน
อาหารหนักซึ่งจะทำให้ง่วงแต่ก็ยังไม่ได้นอน
แม้แต่บ่อย และจะนอนได้ภายหลังพระอาทิตย์
ตก

ชาวเบงกอลมีความเชื่อและมีเรื่อง
เล่ากันว่า ผู้ใดสามารถตื่นอยู่ตลอดเวลาได้
พระศิวะจะมาปรากฏพระองค์ให้ผู้นั้นทำความ
เคารพแทบพระบาท ซึ่งเป็นความปรารถนา
ที่สุดยอดประการหนึ่งของผู้ที่มีความรักคืออย่าง
สูงสุดต่อเทพเจ้า

นอกจากนั้นยังมีเรื่องเล่าอีกว่า มี
พรานผู้หนึ่งเที่ยวล่าสัตว์ไปในป่าในคืนศิวราตรี
และไปซ่อนตัวอยู่ใต้ต้นมะตูม โดยไม่ได้รับ
ประทานอาหารหรือนอนหลับเลย ต่อมาเมื่อ
ใบมะตูมใบหนึ่งหล่นจากต้นพร้อมกับน้ำค้าง
หยดหนึ่งลงมาถูกร่างของเขา และถูกศิวลึงค์
ซึ่งประดิษฐานอยู่ใต้ต้นไม้ นั้นพระศิวะทรงยินดี
มากจึงประทานพรให้เขาพ้นจากบาปทั้งหลาย

และพรานป่าผู้นั้นก็ได้บรรลุถึงศิวโลกที่ประทับ
ของพระศิวะ ซึ่งจะเห็นว่าเป็นเรื่องเล่าที่คล้ายกับ
ในมหาภารตะและคล้ายกับที่เล่ากันในรัฐอื่น ๆ

บทสวดบูชาพระศิวะที่เป็นผลงาน
ของกวีต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง เช่น ปุษปพันต์
และราอณะ เป็นที่นิยมสวดกันมากในเทศกาล
นี้ รวมทั้งปัญญาชนธรรมดาที่ว่า “โอม นม
ศิวาย” ด้วยชาวอินเดียนิยมไปเชื่อกันว่า ผู้ใดที่
ตามไม่ว่าหญิงหรือชายที่เอ่ยพระนามพระศิวะ
ในระหว่างพิธีศิวราตรีด้วยจิตภักดีและเป็น
สมาธิอย่างแรงกล้าจะพ้นจากบาปทั้งหลาย จะ
บรรลุถึงศิวโลก และสถิตอยู่ที่นั่นอย่างมี
ความสุข พ้นจากวงวัฏของการเกิดและการตาย
ด้วยความเชื่อเช่นนี้ นักแสวงบุญจึงนิยมจาริก
แสวงบุญไปตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีโบสถ์ของ
พระศิวะประดิษฐานอยู่ และพิธีกรรมต่าง ๆ
อันเกี่ยวข้องกับพระศิวะก็เป็นที่นิยมปฏิบัติกัน
แพร่หลายอย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- พืชที่ให้สารออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท (*Psychotropic Plants*). (ม.ป.ป.). วันที่ค้นข้อมูล ๕ มีนาคม ๒๕๕๘, เข้าถึงได้จาก http://www.forest.go.th/Botany/main/Research/Research_papers/Psychotropic%20Plants/Datura%20metel.htm.
- รายชื่อดอกไม้หอมในเมืองไทยเรียงตามวงศ์ - ชื่อไทย. (ม.ป.ป.). วันที่ค้นข้อมูล ๕ มีนาคม ๒๕๕๘, เข้าถึงได้จาก http://www.tistr.or.th/pharma/Flower_fam.htm.
- วงศ์จันทน์ วงศ์แก้ว. (๒๕๔๕). พรรณไม้หอม ตอนที่ ๒. วันที่ค้นข้อมูล ๕ มีนาคม ๒๕๕๘, เข้าถึงได้จาก <http://www.ku.ac.th/e-magazine/december45/agri/flower.html>.
- หน่วยบริการฐานข้อมูลสมุนไพร. (๒๕๔๘). *Med-Plant ถาม-ตอบ*. วันที่ค้นข้อมูล ๕ มีนาคม ๒๕๕๘, เข้าถึงได้จาก <http://www.medplant.mahidol.ac.th/user/reply.asp?id=4980>.

ภาษาอังกฤษ

- Ali, M.A. (n.d.). *The Bengali Calendar: A proud possession*. Retrieved March 02, 2005, from http://www.mukto-mona.com/Special_Event/_bengali_calendar.htm.
- Ayurvedic-Integrated Medical Clinic - reliable health information*. (c2004). Retrieved March 05, 2005, from http://www.dreddyclinic.com/ayurvedic/herbs/ayurvedicherbs/ayurvedic_herbs_m.htm#Jatiphala.
- Background Information for Teachers*. (c1997). Retrieved March 02, 2005, from <http://www.asia.si.edu/education/pujaonline/puja/shiva.html>.
- Bengali Calendar: Phalgun 1411*. (c2002-2003). Retrieved February 28, 2005, from http://www.articulates.net/bcalendar_phalgun.html.
- Bengali Calendar 1411: Phalgun (14th March-14th April)*. (c1999-2005). Retrieved February 28, 2005, from http://www.bangalinet.com/bengalicalendar_phalgun.htm.
- Facts of India*. (n.d.). Retrieved March 04, 2005, from <http://www.ring.net/indija/facts.htm>.

Shiva ratri vratam. (n.d.). Retrieved March 01, 2005, from <http://siddhanta.shaivam.org/fesshiva.html>.

Shivratri Celebration at GHS. (n.d.). Retrieved March 02, 2005, from <http://www.ghspreston.co.uk/inside/events/2004/Shivratri.html>.

Tirtodiprojo, K.M.T.A., Palguna, H., & Kiswosuwarno, P. (n.d.). *The Behaviour Of A Free Ranging Proboscis Monkey In The Gembira Loka Zoological and Botanical Gardens Yogyakarta.* Retrieved March 05, 2005, from http://www.seaza.org/scientific_papers/behaviour_of_a_free.htm.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University